

Informácie o vybraných druhoch vtákov v Tatrách pre Európsku komisiu

Na požiadanie SOS/BirdLife Slovensko pre potreby Európskej komisie stručne zhrňam dostupné informácie o chronológii hniezdenia, správaní, stanovištných a potravných nárokoch vybraných druhov vtákov vo vzťahu k ťažbe vetrového polomu v NPR Tichá dolina a NPR Kôprová dolina (Tatranský národný park).

Základné údaje

Obsahuje ich tabuľka 1.

Tabuľka 1. Základné charakteristiky chronológie hniezdenia a hustoty vybraných druhov vtákov v záujmovom území

Charakteristika	<i>Aegolius funereus</i>	<i>Aquila chrysaetos</i>	<i>Bonasa bonasia</i>	<i>Glaucidium passerinum</i>	<i>Picoides tridactylus</i>	<i>Tetrao urogallus</i>
Čas toku	1:03–2:06	3:02–3:03	3:08–1:11, 2:03–1:05	1:09–3:09, 1:03–1:04	zjari	1:10–2:11, 1:03–3:05
Čas začiatku znášky	2:03–3:05	2:03–2:04	1:04–3:05	3:03–1:05	2:04–2:06	1:04–3:05
Inkubačná doba	25–31	42–45	21–27	28	-	26–28
Doba starostlivosti o mladé	29–38	75–88	-	~30	22–26	-
Čas vylietania mladých	-	2:07–3:08	-	2:06–1:07	3:05–1:07	3:05–1:06
Doba kŕmenia mladých po vyletení	dosť dlho	krátko	-	21	30–60	-
Hustota/veľkosť okrsku	1.5–11/10 km ²	120–150 km ²	50–110/10 km ²	1.5–7.5/10 km ²	0.5–2 km ²	0.5 km ² ; 2–5/1 km ²
Zdroje informácií	FERIANC 1979; HUDEC et al. 1983	FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al 1977; PIKULA 1956; KADLEČÍK et al. 1995; DANKO et al. 2002	FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al 1977; DANKO et al. 2002	FERIANC 1979; HUDEC et al. 1983; PAČENOVSKÝ 1993, 1995	HUDEC et al. 1983; JAMNICKÝ 1982, 1990; KROPIL & KORŇAN 1991; PAČENOVSKÝ 1999	FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al 1977; SANIGA 1994, 1995; DANKO et al. 2002

Vysvetlenie: údaje o sezónnom načasovaní charakteristických fáz hniezdenia uvádzam v dekadach jednotlivých mesiacov (napr. 1:03 znamená 1. dekádu marca, 2:11 zas 2. dekádu novembra), údaje o dĺžke trvania jednotlivých fáz v dňoch

Doplňkové údaje

1. *Aegolius funereus* – pôtik kapcavý – Tengmalm's Owl

Stály alebo málo prelietavý, samce ostávajú v revíri po celý rok (HUDEC et al. 1983).

V mimohniezdnom období (tuhé zimy) sa objavujú jednotlivé vtáky aj v nižších polohách (FERIANC 1979; HUDEC et al. 1983).

Intenzívnejšie toká od začiatku (FERIANC 1979) resp. polovice marca (HUDEC et al. 1983) až do polovice júna (FERIANC 1979). Inkubuje len samica, o mláďatá sa starajú obaja rodičia (FERIANC 1979). Hniezdi raz do roka, dve hniezdenia sú výnimočné (HUDEC et al. 1983).

2. *Aquila chrysaetos* – orol skalný – Golden Eagle

Stály, no časť vtákov (nedospelých) najmä v jeseni prelieta (FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al. 1977).

Páreniu predchádzajú svadobné lety. Jeden pár môže mať aj viac hniezd (2 – 3), ktoré nepravidelne strieda (FERIANC 1977). Inkubuje väčšinou samica, potravu prináša najmä samec, na vyrušovanie sú citlivé hlavne počas inkubácie znášky a v raných fázach vývinu mláďaťa (KADLEČÍK et al. 1995; <<http://www.orolskalny.sk>>).

3. *Bonasa bonasia* – jariabok hôrny – Hazel Grouse

Stály, mimohniezdne pohyby nie sú veľké (FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al. 1977). Žije monogamicky, páry sa tvoria ešte na jeseň, na zimu sa rozdelia a na jar znova spoja (HUDEC & ČERNÝ et al. 1977). Nemá osobitné tokaniská. Hniezdi raz ročne s prípadnou náhradnou znáškou po zničení hniezda. Inkubuje len samica, sedí veľmi pevne. Mladé môžu lietať už po 1 – 2 týždňoch od vyliahnutia, po ich prepŕchnutí (vek asi 3 mesiace) sa rodina rozpadá (FERIANC 1977).

4. *Glaucidium passerinum* – kuvičok vrabčí – Pygmy Owl

Stály, zimuje v okolí hniezdisk (HUDEC et al. 1983), prípadne sa pomkýna do nižších polôh (FERIANC 1979). Samce sa zdržujú celý rok v hniezdnom revíri (HUDEC et al. 1983). Výskyt kuvička na Podbanskom uvádza už FERIANC (1979).

Okrem jarného býva výrazný aj jesenný tok (PAČENOVSKÝ 1995). Samice začínajú znášať v druhej polovici apríla (FERIANC 1979), inkubuje a mláďatá kŕmi len samica (FERIANC 1979; PAČENOVSKÝ 1993).

5. *Picoides tridactylus* – d'ubník trojprstý – Three-toed Woodpecker

Stály vták, badať iba menšie vertikálne pohyby v okolí hniezdisk (FERIANC 1979; HUDEC a kol. 1983). Hniezdo s mladými v Kôprovej doline v nadmorskej výške 1070 m našiel 16. 6. 1959 BALÍŠ (1959).

Takmer výhradne živočíšna potrava (až 90 % podkôrneho hmyzu, najmä podkôrníkov čeľade Scolytidae a lariev fuzáčov čeľade Cerambycidae, ale aj húsenice motýľov, mory, tipule, pavúky, výnimočne mravce) z neho robí druh veľmi významný pre lesné hospodárstvo (POSPELOV 1956; CAPECKI 1970; JAMNICKÝ 1982; KROPIL & KORŇAN 1991). Na závislosť výskytu d'ubníka od prítomnosti odumierajúcich stromov, napadnutých podkôrnym hmyzom, upozornil v Tatrách už KOCYAN (1884). V 50-tych rokoch 20. storočia, keď v oblasti Podbanského doznievalo premnoženie lykožrúta smrekového *Ips typographus*, nebolo zriedkavosťou koncom leta, v jeseni a v zime zastihnúť v jednom ohnisku aj 5–8 d'ubníkov pri požieraní lariev lykožrútov (JAMNICKÝ 1982). Autor v tom čase odhadol len v priestore Podbanského (asi 60 km²) populáciu d'ubníka na 30 hniezdiacich párov. Aj poľskí autori (WASILEWSKI 1969) zistili v polomoch napadnutých lykožrútom smrekovým na severnej strane Tatier väčšie sústredenia d'ubníkov (14, 8 a 9 jedincov požierajúcich lykožrúty). Odumierajúce a odumreté stromy v porastoch však vyvolávajú vážne spory, lebo lesníci v nich vidia ohniská výskytu podkôrneho hmyzu i iných fytopatogénnych organizmov a majú sklon ich odstraňovať (často však len z „estetických príčin“ – JAMNICKÝ 1982: 137), kým z hľadiska d'atľov - a zvlášť d'ubníka – ide o nenahraditeľnú súčasť stanovišť, na ktorú sú viazané pri získavaní potravy, pri odpočinku, nocovaní a ukrývaní (odpočinkové dutiny),

hniezdení, vnútro- i medzidruhovej komunikácii (BLUME 1993; PAVLÍK 1998). Súčasný spôsob obhospodarovania lesov TANAP-u zhoršuje jeho životné podmienky (JAMNICKÝ 1982).

6. *Tetrao urogallus* – tetrov hlucháň - Capercaillie

Stály, veľká väčšina žije na tých istých miestach po celý rok, zmeny na niektorých lokalitách súvisia s rozmnožovaním, so zimovaním a s vyhľadávaním potravy (FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al. 1977). V období jarného i jesenného toku je veľmi citlivý na vyrušovanie a priebeh toku môžu ovplyvniť aj také faktory, ako je pohyb väčších stavovcov (SANIGA 1995). Veľmi negatívne vplýva na populáciu hlucháňa moderné lesníctvo so skrátenými rubnými dobami, neprirodzenými spôsobmi obnovy (najmä veľkoplošnými holorubmi, ktoré zjavne vznikli aj na vyťažených častiach tatranského polomu), mechanizovaným sústreďovaním a odvozom dreva (SANIGA 1994). Prejavuje sa to napr. prerušením toku, opustením tokanísk, zlyhaním oplodnenia samíc, znižovaním životaschopnosti mláďat a v zime aj hladovaním, zmenami denného biorytmu, oslabením a zvýšeným rizikom predácie (SCHERZINGER 1976; SANIGA 1994).

Hniezdi raz ročne. Samica inkubuje až po znesení (pred)posledného vajca, spočiatku plachá, neskôr sedí pevne (HUDEC & ČERNÝ et al. 1977). Mladé vedia lietať už vo veku 8–9 dní, najcitlivejšie sú do veku 2 týždňov, plné operenie dosahujú v 30–40 dňoch (FERIANC 1977; HUDEC & ČERNÝ et al. 1977). So samicou ostávajú až do septembra.

Ďalšie dôležité informácie

1. Silné a takmer celoplošné prejavy teritoriality (spev, iné teritoriálne hlasy a konflikty), veľká celková relatívna početnosť (rádovo 800 párov/1 km²), veľká druhová bohatosť dosahujúca najmenej 35 druhov (z nich sú 2 VU, 3 LR:nt, 2 LR:lc and 2 NE v zmysle KRISTÍNA et al. 2001) a bohaté poznatky o diferenciácii ník, selekcii stanovišť závislej od hustoty, sezonalite a o iných stránkach vzťahu vtákov k ich stanovištiam (napr. ALATALO 1981; WIENS 1989) jasne ukazujú, že

- a) neťažený polom v Tichej a Kôprovej doline je makrostanovište s veľkým prírodoochranným významom, vhodné pre mnohé druhy vtákov (porovnajzte KOCIAN et al. 2005)
- b) pri zistenej hladine celkovej relatívnej početnosti sú už všetky dostupné mikrostanovištia v neťaženej časti polomu obsadené a intenzívne využívané vtákmi, ktoré sa na ne v hniezdnom období najužšie a najcitlivejšie viažu, a preto akékoľvek umelé narušenie ich štruktúry (ako napr. ťažbou 11. – 26. apríla 2007) nevyhnutne poškodzuje/ničí prinajmenšom niektoré mikrostanovištia viacerých druhov vtákov alebo ohrozuje ich dostupnosť.

2. S čiastočnou výnimkou orla skalného vidno u všetkých druhov vtákov na neťaženom polome mnohonásobné využívanie stanovišť, t. j. že okrem hniezdisk tu závisia aj od miest získavania potravy, napájadiel, nocovísk, odpočinkových miest, úkrytov, miest obhajoby teritórií a iných dôležitých mikrostanovišť. Teda ktorékoľvek z týchto mikrostanovišť môže byť – a niektoré z nich už boli – poškodené alebo zničené ťažbou v polome podobným (i keď menej nápadným) spôsobom ako hniezdisko.

3. Okrem vlastného hniezdenia tu treba brať do úvahy aj skoršie fázy ročného cyklu rozmnožovania (napr. výber hniezdných stanovišť, tvorba párov), ktoré môžu byť – a pri niektorých druhoch už boli – narušené ťažbovými prácami v polome.

4. Všetky vybrané druhy sú stále, silno filopatrické (verné hniezdnym stanovištiam) a citlivé na človekom spôsobené zmeny a stratu stanovišť (SCHERZINGER 1976; JAMNICKÝ 1982; BLUME 1993; SANIGA 1994, 1995; PAVLÍK 1998 a iní). Ich stanovištia na polome si môžu dlhodobo udržať vysokú kvalitu a dostupnosť hniezdisk, nocovísk, úkrytov, potravných i iných zdrojov len v prípade nezasahovania do ich hlavných štruktúrnych prvkov – stojacich stromov, zlomov, ležiacich odumierajúcich i odumretých stromov, pňov a koreňových koláčov.

5. Zabúdaným, ale závažným dopadom fragmentácie lesa na vtáky býva zvýšený hniezdny parazitizmus a spravidla aj zvýšené riziko predácie hniezd (CAVITT & MARTIN 2002) i dospelých jedincov, priamo úmerné miere odstránenia dreva („vyčistenia“ plochy) a zjednodušenia štruktúry stanovišť. V dôsledku toho sa zostávajúce hniezda na vyťaženom polome stávajú častejšou a ľahšou korisťou predátorov.

Literatúra

- ALATALO R. V. 1981: Habitat selection of forest birds in the seasonal environment of Finland. *Ann. Zool. Fennici* 18: 103–114.
- BALIŠ M. 1959: Poznámky k výskytu niektorých druhov vtákov v Tatranskom národnom parku. *Ochr. Přírody* 14: 134–136.
- BLUME D. 1993: Die Bedeutung von Alt- und Totholz für unsere Spechte. *Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ.* 67: 157–162.
- CAPECKI Z. 1970: Dzięcioły w Tatrzańskim Parku Narodowym. *Chrońmy Przyr. ojez.* 26: 46–48.
- CAVITT J. F. & MARTIN T. E. 2002: Effects of forest fragmentation on brood parasitism and nest predation in eastern and western landscapes. *Stud. Avian Biol.* 25: 73–80.
- DANKO Š., DAROLOVÁ A., KRIŠTÍN A. et al. 2002: Rozšírenie vtákov na Slovensku. Veda, Bratislava.
- FERIANC O. 1977, 1979: Vtáky Slovenska. Diel 1, 2. Veda, Bratislava.
- HUDEK K. & ČERNÝ W. et al. 1977: Fauna ČSSR. Ptáci – Aves. Díl II. Academia, Praha.
- HUDEK K. et al. 1983: Fauna ČSSR. Ptáci – Aves. Díl III/1. Academia, Praha.
- JAMNICKÝ J. 1982: Ďatľovité (Picidae) lesov Tatranského národného parku. *Zborník TANAP* 23: 123–152.
- JAMNICKÝ J. 1990: Hniezdenie d'ubníka trojprstého [*Picoides tridactylus* (L.)]. *Biológia (Bratislava)* 45: 519–520.
- KADLEČÍK J., MACEK M. & OBUCH J. 1995: K potrave a aktivite krmenia orla skalného (*Aquila chrysaetos*) vo Veľkej Fatre. *Tichodroma* 8: 48–60.
- KLÍMA M. 1959: Sezonní změny ve výškovém rozšíření ptáků Vysokých Tater. *Sylvia* 16: 5–56.
- KOČIAN Ľ., TOPERCER J., BALÁŽ E. & FIALA J. 2005: Vtáky TANAP-u hniezdiace v prostredí zasiahnutom smršťou a ich hniezdne nároky v rôznych typoch prostredia. *Folia faunistica Slovaca* 10: 37–43.
- KOCYAN A. 1884: Ptaki spostrzegane po stronie północnej Tatr. *Pam. Tow. Tatr.* 9: 50–70.
- KRIŠTÍN A., KOČIAN Ľ. & RÁC P. 2001: Červený (ekozozologický) zoznam vtákov (Aves) Slovenska. In: BALÁŽ D., MARHOLD K. & URBAN P. (eds), Červený zoznam rastlín a živočíchov Slovenska, *Ochr. Prír.* 20 (Suppl.): 150–153.
- KROPIL R. & KORŇAN J. 1991: Príspevok k hniezdnej biológii a ekológii d'ubníka trojprstého (*Picoides tridactylus* /L./) na Slovensku. *Zprávy MOS* 49: 7–12.
- LÖFGREN O., HÖRNFELDT B. & CARLSSON B.-G. 1986: Site tenacity and nomadism in Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus* [L.]) in relation to cyclic food production. *Oecologia* 69: 321–326.

- PAČENOVSKÝ S. 1993: K aktivite a spotrebe potravy kvička vrabčieho (*Glaucidium passerinum*). Tichodroma 5: 17–21.
- PAČENOVSKÝ S. 1995: K medzidruhovým vzťahom *Glaucidium passerinum*, *Strix uralensis* a *Strix aluco*. Tichodroma 8: 61–73.
- PAČENOVSKÝ S. 1999: Notes as to occurrence, breeding, quantity and habitat demands of Three-toed Woodpecker (*Picoides tridactylus*) in the Slovenské rudohorie mountains in eastern Slovakia. Tichodroma 12 (Suppl. 1): 16–28.
- PAVLÍK Š. 1998: Stav poznania a perspektívy výskumu d'at'ov na Slovensku. Tichodroma 11: 133–146.
- PIKULA J. 1956: Ornithologická pozorování z Belanských Tater. Živa 6: 195.
- POSPELOV S. M. 1956: K voprosu o chozjajstvennom značeníi d'atlov v lesach Leningradskoj oblasti. Zool. žurnal 35: 600–605.
- SANIGA M. 1994: K biorytmu a ochrane tetrova hlucháňa (*Tetrao urogallus*) v Malej a Veľkej Fatre. Tichodroma 7: 17–25.
- SANIGA M. 1995: Vplyv abiotických faktorov na aktivitu tetrova hlucháňa (*Tetrao urogallus*) v období jarného toku. Tichodroma 8: 74–86.
- SCHERZINGER W. 1976: Rauhfusshühner. Schr.-Reihe Nationalpark Bayer. Wald, Heft 2: 41–71.
- WASILEWSKI J. 1969: Dzięcioły na wiatrołomach Tatrzańskiego Parku Narodowego. Chrońmy Przyr. ojcz. 25: 18–23.
- WIENS J. A. 1989: The Ecology of Bird Communities. Vol. 1, 2. Cambridge University Press, Cambridge.

V Blatnici 3. mája 2007

Ing. Ján Topercer, CSc.
samostatný vedecký pracovník Botanickéj záhrady UK
038 15 Blatnica 315